

”Världsregeringen måste ta sitt ansvar”

| av Per Heister

Sockenindelningen spelar inte samma roll i dag som när man levde hela livet i samma by och bara lämnade den för att hitta en mor till sina barn i grannbyn. Men är det så enkelt att man kan lösa dagens problem med nya regionindelningar och en annan ansvarsfördelning mellan stat och kommun?

IMITTEN AV SJUETTIOTALET åtalades en advokat i Malmö för att ha köpt matsilver i Köpenhamn för mer än 6 000 kronor. Svenskar fick inte föra ut större belopp än så men advokaten hade använt sitt kreditkort för att handla där på andra sidan Sundet.

Svenskar var också förbjudna att öppna bankkonto utomlands. Om svenskarna hade pengar utomlands skulle de ju kunna kringgå den svenska modellen, rent av sabotera det system vi byggt upp.

Den här typen av restriktioner är nu i huvudsak borta. I en öppen värld med snabba kommunikationer går det inte att hindra svenskarna från att föra pengar över gränserna eller att förflytta sig själva.

VÄLFÄRDSSTATENS AMBITIONER

Men välfärdsstatens ambitioner finns kvar. Restriktionerna har ersatts av internationella överenskommelser för att hindra medborgarna från att göra saker staten inte gillar. Det finns restriktioner, informationsutbyten och regleringar för pengarnas rörelser över gränserna. Transaktioner över ett visst belopp skall banken anmäla till riksbanken och skattemyndigheterna. Besparingar i länder med banksekretess skall beskattas schablonmässigt så att det inte skall löna sig bättre att ha pengarna i Luxemburg än i Lund. Ambitionen är att det inte heller skall löna sig med bankkonto på Niue.

Det öppna informationssamhället gör det svårare för myndigheterna att kontrollera oss, men ambitionerna är oförändrade. Men dagens kontroller kan inte skötas hemma utan kräver internationellt samarbete.

I direktiven till den ansvarsutredning som Mats Svefors sedan ett år leder, skriver regeringen insiktsfullt att ”i dagens samhälle fördelar människor allt oftare boende, arbete och fritid mellan olika kommuner. Dessutom sker

detta inom allt större geografiska områden – de lokala arbetsmarknadsregionerna tenderar att växa. Samtidigt är den offentliga verksamheten ofta organiserad utifrån traditionella administrativa gränser.”

Förr tog man i socknen gemensamt ansvar för det man såg från kyrkbacken eller åtminstone hann gå till under en förmiddag och ta sig hem ifrån under eftermiddagen. Ansvaret omfattade det man kunde överblicka men också påverka. Och ansvaret var naturligtvis störst för den egna familjen och den egna gården.

I dag har vår horisont flyttats längre bort i fjärran, vi kan kommunicera blixtnabbt med människor varhelst de befinner sig på jorden och vi hinner nästan förflytta oss fysiskt runt halva jorden på den där förmiddagen. Men den administrativa organisationen av nationalstaten lever i huvudsak

kvar i det förgångna. Samtidigt som det som kallas gemensamt sväller och blir alltmer voluminöst.

Det som var gemensamt i socknen var det lilla och överblickbara. Infrastrukturen bestod i stort av kyrkan och de fattiga som saknade familj och anhöriga, eller vars närmaste under inga omständigheter räckte till för att föda ytterligare en mun. 1571 års kyrkoordning uppmanar socknarna att bygga sockenstugor. 1624 blev fattigstugorna föreskrivna i lag och 1628 fastslogs att varje härad och socken har skyldighet att föda sina fattiga.

»FÖDA SINA FATTIGA»

Hospitalsförordningen 1763 bestämmer att ”var socken och stad är skyldiga att föda sina egna fattiga på vad sätt var församling finner för nyttigast vara.”

Kostnaderna skulle fördelas efter förmåga mellan övriga invånare. Förmågan sviktade ofta. Gränsen mellan dem som skulle försörjas och de som hade ansvaret

”Kommer vi att ha löst
mänsklighetens alla problem
innan vi har nått fram till en
världsregering?”

för att försörja dem var flytande. Få levde med överskott.

Redan 1788 var rörligheten så stor och ansträngningarna i socknarna så omfattande att man tvingades lagstifta om rätten att vägra inflyttning och mantalskrivning för såväl inhysehjon som mindre arbetsföra hjon. Det stadgades att den socken där hjonet senaste antingen haft eget hemman eller varit antecknad för skatt som tjänste- eller inhysehjon hade ansvaret. Det blev viktigt att hindra potentiella försörjningsberoende från att få in en fot i socknen.

Det var också viktigt att göra sig av med dem man redan hade. Genom att förhandla in sitt hjon på anstalt flyttades ansvaret och kostnaderna uppåt och bortåt i samhällsorganisationen.

BESKATTNINGSRÄTT

1862 års kommunalreform gav kommunerna beskattningsrätt men samtidigt ett gryende ansvar för också annat än fattigvården som varit den helt dominerande uppgiften för socknarna; i praktiken kyrkan som ju var den lokala instansen med resurser, som svarade för skatteuppbörden. Landstingen tillkom.

Kommunalordföranden blev den förste förtroendemannen och den förste kommunaltjänstemannen. Det var ett hedersuppdrag, men medförde också ansvaret för kommunens angelägenheter, vilket i första hand var de fattiga. Ansvaret var mycket stort, arvoderingen liten. Man valdes på fyra år, fick inte avgå under mandatperioden och få eller ingen ställde upp för omval.

Den geografiska utsträckningen hade ökat och i någon mån också ansvarsområdet.

Utvecklingen därefter tog väldig fart. I takt med att den geografiska rörligheten ökade ökade också behovet av överblick. Kommunernas självstyrelse må vara grundlagsfäst men om rättvisa skall råda måste ju riksdagen som har bättre möjlighet att jämföra över kommungränserna ta sitt ansvar. I takt med välförhållanden ökar ju också kraven på hur "hjonerna" skall tas om hand. Kostnaderna blir inte mindre utan större.

Visst har kommunsammanslagningar betytt att man blickar över större fysiska områden och man kan åta sig ansvar för större och dyrare verksamhet. Varje kommun skall ha en gymnasieskola sägs ha varit måttstocken för det tidiga sjuttioalets sammanslagningar. Men kommunerna räcker inte till. I år har Kommunförbundets ordförande t ex krävt att de funktionshindrade skall förstatligas. Att statens skall ta sitt ansvar som det heter.

Landstingen betraktas som alltför små administrativa enheter varför beslut successivt flyttats också från

denna nivå ännu högre upp i systemet. Många, inklusive LO, vill förstatliga sjukvården. Några regioner med bättre överblick har bildats. På senare år har regeringen påtagligt ökat sina ambitioner att ta på sig beslut om kommunernas verksamhet. Regeringen har ju bättre överblick än kommunalpolitikerna.

I mycket ringa utsträckning har ansvaret för försörjningen – det som var huvudproblemet förr – följt med uppåt. Numera är det i första hand möjligheten till överblick, politikernas tro att ju högre upp i systemet man sitter desto bättre beslut kan man fatta, som avgör var besluten hamnar.

Utvecklingen tar inte slut i och med att regering - och fortfarande ofta riksdagen – bestämmer att alla kommuner skall göra på samma sätt. Det finns ju de som har ännu bättre överblick, som sitter högre upp och ser längre ut över världen.

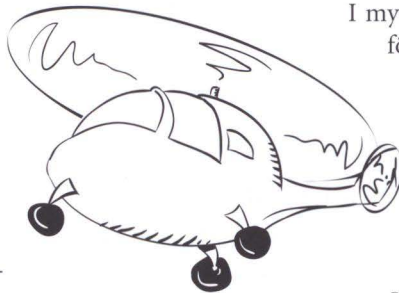
Ett av de problem som ofta användes när region Skåne föddes för ett decennium sedan var att indelningen i landsting var administrativt orimlig. Den som åkte buss från Malmö till Kristianstad tvingades byta i Höör - eller var det Hörby? Sådan konstlad indelning kunde man inte ha, sas det i pläderingarna för en ny regional indelning. Med större administrativ räckvidd.

Men den geografisk baserade indelningen löser ju inga långsiktiga problem om dessa inte är av geografisk karaktär. Och allt färre av mänskliga problem är geografiskt betingade, allt färre måste stanna på den fysiska plats de en gång föddes. Allt färre gifter sig i grannbyn, allt fler träffar sitt livs kärlek utanför födelselandet. Men det administrativa är inte anpassat.

SOCIAL TURISM

Den administrativa indelningen är naturligtvis intressant och viktig, men en ny kommunindelningsreform eller ens landstingens avveckling löser inte alla eller ens huvuddelen av människors problem. Om vi skall undvika en ständigt utbyggd byråkrati och allt fler kontrollsystem och polisiära ingripanden för att få oss att betala skatt och en successivt expanderande politisk sektor måste en hel del av det som nu är gemensamt administrerat och organiserat återföras till medborgarnas fysiska och virtuella sfär.

För en del år sedan vållade det stor uppmärksamhet när Tyresö kommun beslutade att skicka tillbaka en stor romsk familj till Finland varifrån den kommit. Många var upprörda över Tyresös okänslighet men för kommunalrådet var det enkelt. Han hade bättre skäl än de flesta kommunalordföranden och sockenstämmor på sin tid att hävda rätten att tacka nej till försörjningsansvar

för en familj. Dels var den så stor att ansvaret skulle bli betungande för kommunen men framför allt hade den kommit för att sociala myndigheter i Finland tagit sitt ansvar genom att betala biljetten till Sverigefärjan. För i Sverige har kommunerna numera ansvar för alla som bor i kommunen. Man kan inte förvägra någon att utnyttja den ökade rörligheten genom att flytta.

Mänskliga problem blir alltmer virtuella. Vi rör oss, som noterats i direktivet till ansvarsutredningen, över allt större områden och i allt högre tempo. Visst behövs det planering och administration för att byggandet av vägar och liknande geografiskt stationära verksamheter, men de stora administrativa problemen beror ju på att staten och politiken lägger sig i så mycket annat. Den vill sköta våra gamla, uppfostra och utbilda barnen, vårda oss när vi blir krassliga och svara för vår kulturella mognad och mänskliga växt. Och det är inte längre blott den fysiska omvårdnaden det handlar om. Det handlar också om det ekonomiska ansvaret för mycket av mänskligt liv. Pensionerna var till helt nyligen helt förstatligade, vården och utbildningen och snart nog barnomsorgen är helt finansierade via det offentliga. Kort sagt omfamnar det offentliga mänskliga aktiviteter som i dagens rörliga värld helt enkelt inte låter sig skötas av politiken om man inte skall begränsa, kontrollera och reglera våra liv i minsta detalj. Vem har rätt till "svensk" utbildning, till "svensk" vård och "svensk" pappamånad? Vi har kommit långt från sockenstugan men ändå inte. Organisationen är nästan densamma men de geografiska begränsningarna tvingas man ompröva.

"Sammantaget har behovet av samplanering över de administrativa gränserna ökat, liksom behovet av att i ökad utsträckning leva upp till medborgarnas högt ställda krav", skriver regeringen i utredningsdirektiven. Men så enkelt är det inte. Behovet av samplanering är oändligt om det offentliga är oändligt. Och administrativa gränser är ett problem först om administrationen sköter oss.

Lösningen på problemet med bussbytet i Hörby är inte en administrativ indelning som flyttar problemet från Hörby till Bromölla, eller ens till gränslandet mellan Axel Oxenstiernas skapelser Kronobergs och Jönköpings län. Lösningen är ju avvecklingen av landstingets ansvar för busstrafiken. Den typen av gränsdragningar uppstår inte i det civila samhället.

Min bil är försäkrad där min bil är, oavsett var den är. Eller så har jag kommit överens med försäkringsbolaget om vilka begränsningar som gäller. Min privata olycksfallsförsäkring och min privata livförsäkring följer mig om jag rör mig där bolaget och jag kommit överens – livförsäkringen gäller normalt där jag har mitt liv – utan administrativa gränsdragningsproblem. Betalningen brukar också lösas utan Europaparlamentet ingripande. Problemen gäller pensionen, föräldrapengen, sjukpeng,

sjukvård, barnomsorg, utbildning för barnen och för allt annat som det offentliga påtagit sig ansvaret. Och i huvudsak fråntagit oss möjligheterna att ansvara för.

En inte obetydlig del av EU:s verksamhet består i att hantera samplanering över "de administrativa gränserna". Visst finns det överenskommelser som ger mig sjukvård om jag rör mig inom EU. Och om jag skriver ut mig ur Sverige blir jag ju av med de svenska rättigheterna men kommer i åtnjutande av de lokala om jag rör mig inom EU. Men den som tjänat ihop pension i Sverige, och föräldraledighet, blir av med dem om han flyttar hem till Grekland efter pensioneringen alternativt flyttar till grannlandet under pappaledigheten. Man måste väl förhindra social turism?

EU LÖSNINGEN?

Men den här övergripande helikopterplaneringen borde strängt taget inte behövas. Och i huvudsak löser den bara kortsiktiga problem eftersom det endast är från Bryssels horisont som rörligheten är inom EU. Redan värmlänningar kan konstatera att rätt mycket resande rör sig till tredje land – över unionens yttre gränser.

EU har nu fullt upp med att stoppa medborgare från tredjeländ och från de nya medlemmarna från att röra sig över gränserna in i EU, men snart flyttas fokus. Man har redan börjat grubbla över nästa utvidgning som skulle ge än bättre överblick. Men var tar denna nya socken slut? Miljöpartister förefaller vilja överlämna alltmer till FN, som anses ha en bättre överblick. Kommer vi att ha löst mänsklighetens alla problem innan vi har nått fram till en världsregering? Säkert inte, och dessutom har vi då gränsdragningsproblem mot "tredje planet". Och det finns alltid behov för politiker att hitta någon att skylla problem på. Däruppe eller därborta.

Den administrativa indelningen är viktig, men en ny kommunindelingsreform eller ens landstingens avveckling löser inte ens huvuddelen av människors problem. Om vi skall undvika ständigt utbyggd byråkrati och kontrollsystem och polisiära ingripanden för att få oss att betala skatt och en successivt expanderande politisk sektor måste en hel del av det som nu är kollektivt återföras till medborgarnas fysiska och virtuella sfär. Kanske är det så enkelt att bilförsäkringen är en bra modell? Och mindre kommuner? Och mindre stat.

Men vi får väl avvakta ansvarsutredningen. Kanske fokuserar den på möjligheterna att slutgiltigt lösa det socknarna inte klarade av, att ta hand om fattiga och barnlösa. Men då gör den inte allt det direktiven begär. Och löser inte regeringens problem. Men de kan å andra sidan inte lösas förrän månen är en socken i världen.

Per Heister (pheister@europarl.eu.int) är redaktör för Svensk Tidskrift.